

L

16

Kxosi

K34/82

- 1 Kxosi ya sethsaba sa xa Mahlabe ke Mahlabe, leina la sethsaba ke Batubatse, ba bina tlou. Byale kxosana ya dikxoro tsa mo sethsabeng ke Masumu, bakxomana Popela, Masete, Makokoropo, Mongale le Raxanya. Masumu. Ke kxosana o beilwe ke kxosi, ka baka la xore Masumu le Mahlabe ke bana ba mosadi ka o tee, byale Masumu ke wa pele, Mahlabe ke lekxothwane, byale ka baka la xore Masumu o be a sa kwe ditaelo tsa papaxwe, morena Sexopane, a tsea manaka a pula a fa Mahlabe, ka xo rialo e rile xe papaxwe, a bona a hwile, Masumu a sitwa xo sumisa manaka a pula, byale moratho e kxona xo a sumisa. Ka xo rialo xwa ba le mpherefere, xo fihlela ditaba diya mosate xa Mafefe Bopedi, byale morena a romela batho ba xaxwe, xe ba fihlile ba butsisa ditaba, ba fumana xore dilo ka moka mohu o file lekxothwane, byale ba re lentso la mohu xa le taboxwe, wena Masumu, tloxa mo, mahututu xa lle seleteng ka setee, a le mabedi. Ke xe Masumu a tloxa le sethsaba se sengwe a ya Mabaneng Monamalla, a dula xona, fela ka moraxo xa mengwaxa e se mekae, ya ba Masumu wa boya o re, thobela a e be sebebebe, Mahlabe a re, wa xana, banna ba re, batho xa ba rakwe ke bokxosi, mo ba sa boeleng ke teng maruping ba boela, le xona xo lwa tsa saka ka letee, mo lesetse a dule, badimo bakx ka xo emela xampe, xe dira di fihlile ke yena a tlaxo xo xo thusa, o se ke wa bona bafaladi wa raka ngwaneno. Ya ba morena wa mo dumella xo dula. Byale ka xe a na le sethsaba a re, a ba busu, fela xe ditaba di mo paletse a di tlise xo nna. Masumu o bina tlou. Sereto sa xaxwe xe a ithleta o re, ke nna Masumu wa sekxwe se monamalla xa nna kxopa dibarudi, xore kxomo xware motho, ke boya sexodikane moseteng xara madome a mohlaka, mo mabudi a fet saxo mabeli. Sexodikane ke isa moano ke boya, satalataleng. O dula motong wa Mabotana, o laola ba axi ba moto owe xamoxo le batho ba ba dulaxo Saleng. Xe bana le melato di a thoma tsa a kwa ke yena, xe di padile xwa ba yena a ba isaxo mosate.
- 2 Dikxoro tse di nexo ka fase xaxwe ke Mongale o bina nare, e sa le a semela xa Mahlabe, xe ba elwa le Makxotho, byale ke mokxomana yo moxolo, kxorong ya Masumu. Ka baka la xore kxosi kxorob ya xa opela e ile ya tsea mosadi xa Mongale byale mosadi a ba le ngwana wa ngwanenyana, byale ka xe ba xa Popela e le malome wa Mahlabe a ya a tsea motloxolo wa Mongale, a tla a belaxa kxosi. Ke xore Popela ka makxolo wa dikxosi tsa xa Mahlabe.
- 3
- 4

4 Popela ke motubatse, o bina tlou. O tšwa le ba xa Mahlabe mo batswaxo, yena o tsena ka noši kxorong ya mošate. Xa se mokxomana ke makxolo wa Mahlabe, noka ba nwa Mongwana, motho ke Mabotana. O ka kwa ba le xe ba epela wa kwa ba re, Mongwana, Mongwana, ro ja thapi ba dika, Mongwana bokxwe bya ka, ro ja thapi ba dika, e a le, ro ja thapi ba dika, a le, ro ja thapi ba dika. Ke xo re ngwana yo mongwe a se ke a lebala, noka ya mongwe, ke mowe xo tšeiwaxo mohumaxadi.

5 Masete ke motubatse, o bina tlou. O tšwa le ba xa Mahlabe mo ba tšwaxo. Yena ke mokxomana wa ka mošate, o dula le kxosi felo xo tee, ba dula ntswaneng. Masete le Mahlabe ke bana ba monna ka malapa, byale mmexo Masete, e be e le Mamonyadiwe, a sa je dijo, e no re mohlomong a re, ke sa yo bona disete, ke xore dijo tše o reng k xe o dija, wa xapeletša pelo. Byale e rile, xe morwa wa Mamonyadiwe a xotše, mmxwe a bolella morwa wa xaxwe, xore o tsebe xore nna papaxo, xa nthate, dijo tša ka o re, ke Masete, byale ka xe ngwana a bona le ka mahlo, a dumela mma. Yaba mokxalabye wa kwa, ka moraxo xa lehu la xaxwe, xo ile xwa ba le ntwā, ya dira. Byale, ba re a xo tšwe bana ba kxosi pele, byale ka xe e le lapa le le nyatsiwxo, ba re, ngwana wa Mamonyadiwe, a tšwe, a re, marena ke ya kwa, xo tšwa ke ya tšwa, fela le tsebe xore, nna xa se nna wa xa Mahlabe, ke nna wa xa Masete, lena ba xa Mahlabe etšwang re tla le šala moraxo.

6 Yaba banna ka moka ba thoma xo makala, ba leka xo mutšiša, a re le nkwele, xo kwa xa xo tlale, ke rialo ke nyaka xo atiša meloko ya rena, xa ke re mohlomong ke tla le tloxele, awa ke nna wa lena. Lehono moloko wa xa Masete o atile, kudu-kudu ke batseta, ke bona ba rongwaxo maxošing a mangwe.

Makokoropo ke motubatse, o bina tlou, ke motho yo a dulaxo nakaneng (xodimo xa moto) o theletsitše, se sengwe le se sengwe se hlaxaxo, xe a ekwa mokxosi o hlabiwa, yena o letša phalafala a hlaba mokxosi wa xore sebata kxomo, bokete bya xo re, a kitimela xona, mowe mokxosi wa pele o hlabilwexo, monna yo mongwe le e mongwe, o swanetse xo ba xona, monna yo a šalaxo, Makokoropo, o swanetše xo mmexa mošate, byale be mošate bannu modire molato, yena moputso wa xaxwe, ba tla mofe sewe molifi a tla xo lefa ka šona. Mošomo wa xaxwe o mokxolo ke xona xo letša phalafala.

6&7

Kxorong ya mošate o tsena ka noši.

K34 | 82

3

693

Raxanya ke motho yo a ile mo a tšwaxo a fihlela ka kxorong ya mošate, byale a re xe a thoma xo butšišetša x xore mošate ke kae, Motseta wa mošate a re, ke xona mo, a thoma xo makala, byale a re, morena wa ka ntumedišetše xo morena xore, ke kxopela xo dula mo. Byale Matseta a dira byale, kxoši ya re, a o šupile ke mang xo tsena mo, yaba Motseta o re, awa ke ~~xxx~~ xp xosetsete naxa thobela. Morena a re motše, ~~xxixixixix~~ xolokile, re tla fela re moroma. O bina nare, ke leloko la Banareng, fela o ka fase xa pušo ya Mahlabe. Bafaladi ka moka, ba ka fase xa taelo ya Mašumu, ke dikxoro tše.

8

Malessa o bina thšwene, Tselane o bina tau xoba Phuti, Moyene o bina nku, Saai, ke motubatse o bina tlou, Thobetsane o bina Noko, Nkwane o bina phuti, Maxomane o bina Phala, Mašilu o bina Phuti, ~~xxx~~ morena o bina phuti, Thekwane o bina phuti, Byane o bina ~~Sokane~~ .....Sokane o bina nku, Maile o bina nku, Lokweng o bina phuti, Sekxoka o bina nare, Morei o bina Tau, Lemele o bina Phuthi, Makxopa o bina noko, Seerane o bina nku, Sebaše o bina tlou, Mola o bina tlou, ke leloko la Batubatse, Seelise o bina tlou, Mahofe o bina tau, Maletso o bina Marabe. Byale dikxoro tšena di badilwe xo tše tša ka xodimo di ka fase xa Mašumu.

9

Kxoši, morena xa bonwe ke batho ka moka, o bonwa ke bang ba kxoro byale ka batseta le bakxomana. Badithsaba xe ba re ba nyaka xo mona, ba ba šupa motho yo mongwe, e seng wa madi a borena, xore xe ba ka molaya, xe ntwala e lwe, ba re, re fentše, kxathe xa se yena, mohlomong yo nowe a reng o nyaka xo mona o swere lerumu la xo molaya, byale xe a molaile a nokwa xore kxoši e sa phela a thome xo makala xore, kxoši ya bokete ke ile ka e bolaya, byale taba ya xo makatša o sa phela. Lerumu lewe le bolelwaxo ke sehlare se ba reng ke moromella, ke xore ke dinama tša batho, mesobo ewe e reng xe bašemanyana ba re xe ba bolla, ba ba ripa, byale ba esimela, ya re xe yomile ba e hlakanya le dihlare tše dingwe. Byale xe a dutše a bona kxoši, xe kxoši e tloxa, byale a tšeya moriti wa xaxwe, a hlakanya le tšona, ke moka o nyakela mootlwa, a o fotla ka moromella, byale a fumana sehlare se sexolo, a o kokotela, a re, xa ke kokotele wena, ke kokotela morena mokete, byale ke moka o hlaba ke madi a hwa. Motho yo mongwe xe a finya mošate o swanetše xo dula kxorong, byale a dumeliše moxotši wa mollo, yena o tla tšeya maduma a iša xo Motseta, byale Motseta a fihletša xo morena. Kxoši xe ba bolela

10 ka yena, ba re, morena mokete, byale ka xe ba re, morena
 693 Mahlabe, ba bitša ka sefane sa xaxwe, fela le ka leina la
 xaxwe, a no le bolela, e seng kamehla, le xone kudu-kudu
 xo bolela ~~maxikax~~ bakxomana le metseta. Kxoši e ngwe le
 e ngwe, e ka fumana sereto se etšwa ka mediro ya xaxwe.
 Byale ka Sekwatapeng, o be a e teta ka xore, ke yena
 makxasakxasa wa tsatsi la xo fisa, ke nna lexexa le lexolo,
 lewe, xo kileng xwa tsabela mantšana a masila. Ke xore lehung
 la morena Rakxolokwana Mahlo, xo ile xwa ba le mpherefere, e
 le xore morena ~~x~~ o ile a re, xe a babya, ba malapa a maxolo
 ba se ke ba mohlokomela ba mošisingwa, byale dilo ka moka
 a laela Mantšana, byale ka xe batho ba kxale e be ba
 11 dumele motho yo a kxonaxo xo reša pula, xe ba nyakišiša ba
 fumana xore dilo ka moka morena o di laetše mosadi, byale xwa
 thomexa mpherefere ke xe Mantšana a thšaba Sexorwana a e-tla
 a dule xa Mahlabe, a tloxile le sethšaba se sengwe. Mahlabe
 a fihla a moamoxela, a dula mengwaxanyana, byale ba Makxutswe,
 ya ba tloxa Sexorwana ba tla xa Mahlabe, ya Mantšana o
 thšabela (Ballbon) Makhutšwi. Byale xe letšatsi le fisa ka
 matla, mabele a e-hwa, Sekwatapeng o be af fela a e-ya xo
 Mohumaxadi Mahlo, xo loba pule, e ne, mabele a butšwe.
 Ke ka baka lewe a ithetaxo ka xo rialo.

Dijong xe xo lewa, mexopo e thetše kxoro, kxoši e tšeya
 mexopo pele le moroxo, yaba xona ba ka thomaxo xo ja, le xona
 o tla ba botša xore dijo si tšuwe ejang, ba re, thobela, xe
 ba feditše xo ja, masoxana ba rwala mexopo ba isa malapeng
 a bo yona. Xe xo na le byala byale, ba botliša kxorong.
 Ba tlara molata wa bcna ba re, a thšele, o tla thoma ka
 12 xo thšella batho ka moka, ya re xe ba enetše, ke moka a xe
 sexoka setee, a fihle pele xa morena a kwatame ka dikxuru
 a re, thonela, ke moka kxoši, e re xo yena e-nwa ngwanaka,
 ke moka a nwe, a re batho ba enetše, a fe morena sexo.
 Byale morena yena o ~~ix~~ tlaxa ka noši ka pitseng, xe a thoma
 xo isa sexo ka pitseng, ba re, morena, xe a e-nwa, ba re
 thobela a di foloxele madibeng a bo-tšona, byale xo fihlela
 a fetša sexo, xe a boeletša ba no moleboxa byale ka pele,
 xo fihlela a hora, sexo sa mafello, o se fa molata wa xaxwe
 ke xore xo supetša xore morena o hose. Byale mothšedi o
 thoma xo thšella batho. Xe bo e-ya xo fela, ~~na~~ o dira
 byale ka pele. Xe morena a enwa, motho e mongwe le e
 mongwe, o swanetše xo lesetša xo nwa, a boke morena,
 13 xx xe a ka nwa nae sebaka ka setee, ke molato o nvatša
 morena, bashlodi ba motlema a nthša kxomo xoba kxomo tše
 pedi. Xe motho a boledišana le kxoši, o kwatama ka
 dikxuru, xe e le kxorong xo bolelwa ditaba o ema ka maoto.

- 13 Melao ya dijo tša kxoši. Xe e le dijo tše byale ka maxobe, ka moka dijoxixim swanetše xo ya kxorong, morena a se ke a ja a le noši, xobare ba ka molaya, xe batho ba se xona o bitša ~~haxx~~ bana ba xaxwe, a ja nabo, kxoši xa e je dijo e le tee. Byale le byona, ba dira byale xore, kxoši a se ke a nwela ka ntlong, o nwa le banna, mowe morena a nwaxo xona, basadi xa ba atamele, xo dula barna fela, basadi ba nwa bya bona xesele. Dijox tšona ka moka o apeelwa ke basadi ba xaxwe, ba noši. Kxoši o na le mohlanka wa xaxwe, mohlanka yo, o moapeela, moroxo, o byale ka nama, le xo mešetša mane a dilo tšewe a direlaxo ke mohlanka wa xaxe, ke xore a ka no di ja a le tee, a upye a bolawe ke mohlanka wa xaxe.

- 14 Kxoro le meloko ya kxoši. Batho ba e lexo lesika le kxoši, Mašumu, Popela, le Masete, ka moka xa bona ba bine tlou. Lesika le le axileng kxaufsi le mošate ke Masete, Mašumu le Popela ba dutše kxolenyana le Mošate, fela metho yo moxolo xo bona ke Mašumu, modiro wa xaxwe o ahlola, byale o latela ke Masete, ke mokxomana wa ka mošate, Popela ke makxolo wa dikxoši. Masete ke morumiwa fela xa rumiwi xo ya xo bitša batho ba melato, o rumiwa dikxošing tše dingwe, byale ka xe ix letsatši le fiša ba moroma Makhutšwi, xore bana ba aswa morena ke moka pula e ne. Mošomo wa xaxwe a mongwe ke xo apela morena dinama, le melato ya ka mošate ba ahlola nae, xe koma e bolla ke makxolo wa koma. Xe e le ditabeng tša xo laola naxa, xo laola Mašumu le Mahlabe le yena Masete le Popela ba ka no ba xona, fela ke ditsebe, le mašemo a laolwa ke ba mošate. Ba xa Popela mošomo wa bona o moxolo ke xo mofa badimo, ka baka la xore dikxoši tše dihwilexo ke ditloxolo tša bona. Ke bona ba hlokomelaxo mabitla a dikxoši, selo se sengwe le se sengwe mabapi le tša badimo di tseba ke bona, empa xa se dingaka, e re, ba mošate ba ya dingakeng, xo laola, byale xe ngaka e ka re badimo ba belaela, ba swanetše xo botša Popela, empa dingaka tše dikxolo mora lefaseng le ke ba xa Moyene.

- 16 Lehumo, ba lesika la ka mošate, xa ba huma ka moka, ka baka la xore xa ba fiwe selo mo kxorong, kantle le xore motho, a eperেকে, sewe ba se fumanaxo ke xo ja dinama fela, dilo ka moka ke tša kxoši, le mohumaxadi wa xaxwe yo moxolo. Wa fumana yom mongwe wa lesikax la mošate a humile, o humišitše ke mediro ya xaxwe, xoba dikxomo tša xo nyala berefi ba xaxwe. Xe a ka no lebella xo ahlola melato, xe e fedile a lebella xo ja dinama, a se ke a šoma selo, o tla fumana e le thšuwana, le lapa la xaxwe le ka se ke la xola, fela lexa xo le byale bohle ba swanetše xo kwana le kxoši, kxoši le yona ka noši e kwane nabo.

16 Taba xoba molao o mo gwe le o mongwe, o a nyakaxo xore a
 o hlaxiše sethšabeng, o swanetše xo boledišana le beng ba
 693 kxôrô pele, e re xe badumelana naš, a kxone a bitša pitšo
 a ba tsibisa, xe banna ba leka xore ba bolela, ke bona ba
 tlaxo thusa ka mantsu mo sethšabeng. A hloka xo dira byale,
 17 beng ba kxôrô, ba yo šma le sethšaba ba re, a taba e hlaxile
 byang morena, rena re sa tsebe, ke moka xona mowe ditaba
 di sinyexile, e se mo kxoši e ~~hxi~~ boela, e bolela le beng ba ~~kxox~~
 kxôrô, ditaba di kxone di loka.

Basadi ba lešika la boxoši, bona ba hlokomela mohumaxadi,
 ke yena yo a ba laolaxo, mempa bakxōmana ba basadi ba xōna,
 bōna ke bōna ba bolšlaxo ditaba tša mohumaxadi sethšabeng
 sa basadi. Lesedinyana, Manaba a tsena naxeng, byale yaba
 banna ke mabyexa, byale mohumaxadi a botša basadi, xore banna
 ba a-thšaba, byale Manaba a tlilo re bolaya, basadi emellang
 ka maoto re olwa nabo, ba mpe ba re fetše, byale xe banna
 ba e kwa polelo e, ke moka ba tsoxa maatla a xo lwanthša
 Lenaba. Xo byale le thšemo ya muōta, kxoši e bolela le banna
 xore ba swanetše xo lema muōta, xe ba feditše xo lema,
 18 mohumaxadi, o swanetše xo botša basadi xore ba e xo hlaxola,
 ka tašlo ya xaxwš ba swanetše xo ya. E le xore mohumaxadi
 yena, o botša bakxōmana le ba lata yaba bōna ba bolšlaxo.
 Bona le xe ba ile mošomong, xa baš šome selo, ba lebeletše fela
 motho ya a sa šomexo, le batho ba ba sa tlaxo mošomong xore
 ditaba ba š ba di bexe xo morena, morena yena ka noši o tla
 bona xore a kaš dirang ka bona, mohlomong wa ba lifiša
 mowe xo tseba morena le mohumaxadi, xoba wa ba tswarēla fēla
 dilō ke moka ke tša bōna.

Tša lapa la kxoši. Basadi ba ba tsibiwaxo ka maatla ke
 ba ntona S. Mahlabe; ke bo: Mafefera Popela papaxwš Mašilu
 Mapholo Lewele papaxwš Mašogo Mokxatli Rathšosi papaxwš
 Mamojasaxwe Dithsila Mahlabe papaxwš Maxeketla Makoše Moyene
 papaxwš Moyene Mampururu Thobetsane papaxwš Sekhēkhēkhē
 19 Thobela Mašumu papaxwš Mankoke Mpyaafe Mašumu papaxwš
 Madimabe Saai papaxwš Mpe Masenkēle Raxanya papaxwš
 Makhitlēle, Ngwana-Mokxwatse Sekxobela.' Mafefera ke m
 mohumaxadi, lešika la xaxwe ke la xa Popela. Dikxomo tša
 xo motšeya, ke dikxomo tša sethšaba le tša kxoro, kxoši
 e hlaba mokxoši wa xore, re nyaka xo tšeya mmaxwe lena,
 byale kxoro e ngwe le e ngwe, e nthša se e le xore le sona,
 ba iša mošate, xa e'le Mašumu, Masete bona ba nthša kxomo
 kxomo. Ka xo dira ka mokxwa o ba direla xore, motho e mongwe
 le e mongwe a tsebe xore ke yena mohumaxadi. Ka baka lewe
 modiro o mongwe le om mongwe, xe a re, banna ba ka nthušeng,
 yo mongwe le yo mongwe, o mothuša kapele-pele.

19 Byale ka xo hlaxola thšemo ya maota, ke xore thšemo ya sethša,
 mabšiš a yōna a laola ke mohumaxadi le kxošī, empa ke mabšiš
 a kxōrō, motho ya byale ka bašne, ba ja ōna, le dibopya, le ba
 20 melato. Le mošomo wa xo bōta ntlo, basadi ba ya xo e bōta,
 xammōxō le xo sekēla byane, banna.ba e axa, ba ba ba axa e
 693 ngwē ya bašne, le yōna e bōta ke basadi. Basadi ba kxošī
 ba thusa mohumaxadi xo šila mela wa byala le xo rōba dikxong.
 Xa xo belatše le xe kxošī e ka tšeya mosadi xoba basadi,
 kamoraxo a yo tšeya kxošī, ka moka ba swanetše xo tima mellō.
 Mafefera ke yena tima-mellō. Mosadi yo a latelaxo Mafefera
 ke Dithšila Mahlabe. Byale mosadi yo ke wa lešika la xa
 Mabakane, makxolo wa xaxwe ba ile ba mothopa, byale ka baka la xo
 xore lethopiwa e le la kxošī, ba napa ba re ke rena ba xa Mahlabe
 le lehono ke ba xa Mahlabe, empa bana ba bōna, rena ba xa
 Mahlabe re a ba tšeya. Dikxomo tša xo monyala, o ile a
 nyadiwa ka dipudi tša Malōpe, ke xore tša kōma. Ka xo
 rialo a na moxadibō.

21 Wa borero Mapholo Lewele, ke lešika la Bakone, o ile a
 tšeiwa ka dikxomo tša kxōrō, ke xore tše batho ba lefaxo
 melato ka tšōna, le yēna a na moxadibō. Wa bone Mokxatli,
 ke wa lešika la xa Taile ke Bakōne. Le yena o ile a tšeiwa
 ka dikxomo tša kxōrō. Wa bohlaho Makxwatse Sekxobela ke
 wa lešika la Bakōne. Le yēna o ile a tšeiwa ka dikxomo
 tša kxōrō. Ke mosadi wa maxadi a mabedi, o ile a hlala
 morena Mahlabe a tšeana le lekxothwane la S.Mahlabe ba re,
 ke Maleōpeng, byale moxolwane a re, ke moka nka se sa
 xo tšeisa mosadi, o nape o dule naš, awa, a dula naš,
 empa a bēlēxē. Wa bothšelela Mampuru. Ke wa lešika
 la xa Thobetsane, o tšerwe ka dikxomo tša kxōrō. Wa
 bosupa Makōsē ke wa lešika la Bathoka ba xa Moyene ba bina
 nku. O tšerwe ka dikxomo tša moredi wa Mafefera, leina la
 moredi ke Matsebe. Wa xo pheta menwana mmedi Thonela ke
 22 wa lešika la xa Mašumu. O tšerwe ka dikxomo tša kxōrō.
 Wa xo pheta monwana o tee ke Mpyaafe Mašumu, ke lešika la xa
 Mašumu, fēla ba xa Mašumu ke lešika la xa Mahlabe. Wa lesome
 ke Madimabe Saai, ke lešika la xa Mahlabe. Bedi bya bōna ~~ke tšerwe~~
 lešika Mpyaafe Madimabe le bōna ba tšerwe ka dikxomo tša kōma.
 Wa lesome le motšio ka o tee ke Masenkēle Raxanya, ke wa lešika
 la Banareng, yēna o tšerwe ka dikxomo tša moredi wa Mapholo,
 leina ke Mašilu, ke ngwetšī wa Mapholo. Basadi ba na ba
 kxošī, yo mongwē le yo mongwē wa se šōmēla, kantle le
 mohumaxadi. Ke molaō xore kxošī e tšee basadi ba bentšī
 xore xe Modimo o ka thuša wa mofa lešaba, motse wa moreng o
 tie, manaba a se ke a tsena, le xe motho a fihla mošate a
 fumane e le motse o moxolo, le mowe morena a naxo xōna wa se

22 ke wa xo tseba. Dintlo tša bōna di axiwa ka xo latelana
 23 ka xo tšeiwa xa bōna, kantle le ya mohumaxadi, yēna le xe ba
 ka no motšeya moraxo, ya xaxwē e swanetše xo axiwa pele,
 byale tša ba bangwē di axiwa ka xo latelana ka boxolo bya bōna.
 693 Ntlo ya mohumaxadi e swanetše xo ba xare, dintlo tše dintši
 di be ka mathekō, byale tša baratho ba kxoši di be ka
 mathekō xa motse wa moxolo wa bōna. Ya batho ba ba axileng
 kxaufsi le kxoši, e be ka mathekō xa tša baratho ba morena.
 Byale moblokemedi wa kxōrō, ke xore moxotši wa mollō, ke
 Masete, ka moswanyana o mongwē le o mongwē o tsoxa e sa le
 xosasa a xotša mollō. Mohumaxadi tša lapa la xaxwē wa šoma
 yēna ka noši, le dijo o dira ka noši, nka no re mesomo ya
 lapa o šoma ka noši. Mokxomana yo a laolaxo tša kxōrō ke
 Phasuku Mahlabe, ke yēna yo a laolaxo tša kxōrō, ka baka
 la xore bana ba kxoši ba ka se ke ba laola tša kxōrō, batho
 24 ba ka ba bolaya. Phasuku ke morwa Malakare, ke yēna mong wa
 kxōrō, fēla xa se ngwana wa kxoši. Modirō wa xaxwē, ke
 xo hlwa le kxoši a mofokatša, byale yēna ka tsatsi le lengwē,
 kxoši o mofa kxomo, le thšemo ya xaxwē e lema ke setšaba le
 xo hlaxola.

Basadi ba kxoši. Kxoši e tšeya basadi ka mephato, mphato
 o mongwē le o mongwē, o tšeya mosadi. Byale ka xorialo, ba
 swanetše xo hlomphana ka mephato ya bōna, yo mongwē le yo
 mongwē, xe a bitša yo mongwē o mitša ka ina la boxadi, xe
 a na le ngwana o mitša ka leina la ngwana wa xwē, yēna xe
 a araba o re, ke a dikwa xoba ke araba, xoba ke moxolo xoba yo
 monyana, ba no arabana byalō. Hlomphō e ya bōna ke ya mo
 ba thabile, tsatsi le yo mongwē a omana le yo mongwē, banna
 le tiba ditsebe, ka xobane lesapa la basadi ke le lebe kudu,
 ba botšana tša kxole, le ba tla bo ba botšana, mohlomong ba
 25 ba ba swarana ka diatla, la lamōla le sa e hloke. Mo bo
 e-sa mohlomong tša fēla, xe di sa fela, banna ba motse ba
 swanetše xo tsoxa ba ba sekiša, ya naxo le phōsō ba molella xore
 wena o lebile, byale yola wa xo hloka phōsō, xe a ka re ke
 nyaka xo lifiwa, kxoši e swanetše xo nthša selo e lefe, ka baka
 la xore ke dimpya tša xaxwē di lomane. Ditaba tšena tsa basadi
 ba monna ka o tee xe ba lwele, wena monna o ka se ke wa
 kxona xo di ahlola, di ahlola, ke banna ba bangwē ka baka la xore
 xe o ka re wa di ahlola, mosadi yo mongwē le e mongwē, o
 theletsitše xore o tla reng, xe o ile wa bona yo mongwē
 molato ke moka, yēna a sa rakiša molato, o re a ntate.
 Ke moka lehloyō eba le lexolo, le xo bolaya a ka xo bolaya.
 Le yēna mohumaxadi o noba a omana le baxadikane, le xo lwa
 ba noba baalwa, fēla xe moxadikane a ke xobatša mohumaxadi,
 26 xa xona molato, ka baka la xore ke ngwana wa xaxwē, le xe a ka
 re a molefe kxoši, o tla no nthša selo sa kxōrō, a molefa,

26 byale xa xo thuse selo ka xore dilô tsa kxôro, ke tsa xaxwe morwa wa xaxwe, o swanetse xore xe a xola a fumane tsôna.

693 Bahlanka ba ka mosate, ke bana ba kxosi, le bana ba baratho ba kxosi.

Bana ba kxosi: Mafefera xoba Maphefo bana ba xaxwe ke bo: Mathsubeng mohlarkana, ke yena yowe a swanetse xo dula setulong xe papaxe a hwile. Banenyana ke bo: Mmolawa, le Matsébe. Ba Dithsila basemanyana, ke bo: Morabudi, Nxanya, banenyana Maphatane le Tsie. Ba Mapholo o na le ngwana wa ngwanenyana ka o tee Masilu. Mokxatli le yena o na le ngwana wa ngwanenyana ka o tee Mahlako. Mampuru ba basemanyana, Ngwathsentone le Matswebele. Banenyana Mamoxale le Mafolosane.

27 Makose basemanyana Pududu le Maxwase, banenyana Matsébe, le Makoma. Thobela ke bana ba banenyana fela Mabyale le Matsie. Mpyaape o na le bana ba basemanyana ke bo: Nyatsi, le Hlabakalla. Madimabe o na le ngwana wa ngwanenyana ke Motswakxole. Mokxwatse ke mopa. Masenkele monna o hwile a se a ba le ngwana. Basadi ba na ba tseba bana xore, nna ke latela yo, yola le yena byale-byale, le bana le bona ba byale dudu o ka ba bona xe ba lona mabelé a maswa, xo thoma ngwana wa mohumaxadi ka moraxo wa mosadi yo a molatélaxo, byale-byale xof fihléla ba fella. Batho ka moka yo mongwe le yo mongwe kxosi ba motseba, e no re xe ba bona xore o hlalifile ke modisa, ba motloa ba mo isa xa malom'a xwe, o xoléla xona, ba mothabisisa xore baxadikane ba ka molaya. Mohlang e le monna ke xore lesoxana ba swanetse xo ya xo mitisa, le xona ba phakise xo motseela mosadi, ka baka la xore a ka tla a kxahla ke basadi ba papaxe, ba tloxa ba molaya. Batho ba baxolo mo sethsabeng, ba swanetse xore bo re xosa ha e ba dumedisisa morena, xoba dik tla le meso xa di fela, xe xona le mosomo ba fela ba thusa morena. Xo bile xo na le kopelo e ngwe ba re, o re xo tsoxa o e moreneng, o boléla tsa maaka le tsa xo rerega, thsebi xa e bolawe. Baredi ba sethsaba le modiro wa mosate, ba ba romela mosate xe ba nthisa peu xo lema thsemo ya mohumaxadi, le xona ke banenyana ba banyane, e seng ba ba bonaxo kxwedi, xe ba boya temo ke yo mongwe le e mongwe, o tswa a rwele le ngata la dikxong ba yo di beya lapeng la mohumaxadi. Xe e le xo topa marula xona, ba e thoma ka nosi, ke xore ba xodile ba thoba ba nyaka xo bolla. Mosate mo sethsabeng o tee fela, Masumu e no ba lekale, le xe yo mongwe yo moxolo wa mo sethsabeng a nyaka xo tiya koma o swanetse xo dumedisisa xo morena, xo be yena a modumelaxo. Byale ka

28

29

- K34 | 82 10
- 29 Lemetsane Malatsi ke mophalaborwa o tswa a tiya koma
Phalaborwa le Sokane, empa baxolo mo sethsabeng bona e be
ba sa rate xo tiya koma. Empa batho ka moka ba laola ke
693 Masumu, fela ba busa ke Mehlabo. Byale ka dithswanelo tse ba
di diraxo, xe motho a dirile byala, o nthsa pitsa ye sebexo
a isa 'xo Masumu, Masumu a di nwa, yena ngwaxa o mongwe le o
mongwe o rwala byala byo buntsi a bo isa mosate, ke xore o
lefa dibexo tse a di nwelexo, byale xe ba ka hlaba kxomo, ba
nthsa lehlakori ba isa xo yena, yena Masumu ka nosi wa rwala
a isa mosate. Lona xa le ye kantle le xore, xe a isa isitse
morena a sepela o ja. Ke kxomo fela e ba re xo xe ba hlabile
ba bexa mosate, diruiwa tse dingwe tsona xa di na molato.
Xe Masumu a ka a hlola molato o moxolo wa dikxomo, o byale ka
30 boloi xoba polayanolo le hlalanolo, o swanetse xo nthsa pudi a
yo bexa mosate xore ke be ke tswere molato wa xore, xo
eleletsa ka moswana xe molato o tsoxile, xore morena le yena
a dule a tseba.
- Bana ba kxosi. Ngwana yo mongwele yo mongwe o phela
lapeng la mmaxe, fela ntlo yona ba robala ntlo ka e tee, xe
e le basemanyana le dijolo ba ja felo xo tee m kxorong.
Banenyana le bona ba robala thaka, ka ngeng ya dijolo, yo mongwe
le yo mongwe o ja ka lapeng la bo, banenyana xa ba je thaka,
empa basadi bona ba re xo tsola ba kxobukana lapeng le lengwe
le ba le bonaxo, ba bitsana ba ja xona, yo mongwe le yo mongwe
a tswa a tswere boxobe bya xaxo. Thutolo e kxolo mo baneng, ba
ba ruta, xore wa bona ngwana motse ke o moxolo, mmaxwe mokete
ke moloi, wa ka a xobitsa xoba wa bona ngwana wa xaxwe, ba
xobitsetsa tsa xo ja ka thekolo o xane, xe nke o kile a bolaya
31 ba bangwe, ba re o kile a bolaya mokete le mokete, xe e le
ngwana yo a kwaxo o tla kwa, xe a na le dipelo a ka se ke a
kwa, byale ngwana wa xo se kwe xaxolo, o hwa menolo e sa le a
masweu. Ba rutiwa le xore xe motho yo moxolo a ba fa selo
ba amoxele ka atla tse pedi, xe o ka moxela ka seatla ka
se tee, o lahla fase, ke moka wa topa wa ba o fofofora mabu
ka diatla byale ke wena mpya, a o hlomphe ba baxolo. Thutolo
e ngwe ke ya xo arabela xe motho yo moxolo a xobitsa, ya
basemanyana, ba re, tama, xoba papa, ya banenyana, wa
araba xoba ke a di kwa xoba papa. Xe mosemanyana a bitsa
ke mmaxe, o re ee, kxathe ngwanenyana o no hlomphe byale ka xe
a hlomphe banna o re, wa araba. Thutolo e ngwe ke xore yox
~~mongwe~~ monyana xa a na moreba, xe yo moxolo a moroma wa
kitima, ngwana wa meraba, o ja meraba, ke xore le xe ba e-ja
se sebotse ba ka se mofe, kantle le xore a fe ke mmaxe .
32 Empa ngwana wa mohuta o, o lesa batswadi dihlolong, ke bana ba
batswadi ba tsisaxo xoreka boloi ka bona, ba molya ka
dithori, e le xore mmaxe le yena a tsebe dithori.

- 32 Ngwana o se ke wa ba le mereba, o tla phela matsatsinyana.
 Xe e le ka ngeng ya bana ba batho ba bangwe xe bahlakana,
 693 ngwana xa hlomphe yo mongwe, le xore yo ke mang, xa ba na
 taba, ke thaka ka e tee, ba tla ba hlompha mohla ba e ya
 komeng, ke mohla owe ba tla baxo le tsebo ya xore motho
 yo ke kxosi ya rena. Xe ba le morotong ba mitsa ka xore
 ke xwase, xe ba loxa ba barela leina la moroto wa bona,
 ba ana ka leina la kxosi ya bona, byale ka xe ba re madikwa
 ba xwera ba Mathobeng. Xe e le baxolo ba sethabe xa ba rate
 xo kwa motho a re, yo ke ngwana wa kxosi, ka baka la xore
 ba ka ba bolaya batho fela, xe ba le ka mathekō, bona ba
 no ba ba utswa ba re ngwana wa kxosi. Xe melato e sekiwa
 33 kxorong, xa ba be xona, le xe ba ka no ba xona xa ba rabe
 selo, mohlang ba tseyaxo basadi ba swanetse x xo hlokomela
 xore melato e sekwa byang, ka sebaka sewe yo a nyakaxo xo
 ema araba wa dumeliswa, le xe a ile a se ke a kxona xo bolela,
 xana taba ke la kxorong xa le salwe moraxo, monna ke sekxate
 komeng wa tsena, ka moswana o tla kwa xore di bolelwa byang.
 Ka lona lebaka le ba rutiwa melaō. Xe e sa le basemanyana
 ba swanetse xo disa dikxomo, le mediro e e diraxo ke
 basemanyana ba bangwe, ba noba ba dira ka mokxwa o ba ka
 kxonaxo ka ona. Xe ba ka lesetsa dikxomo tsa ja mabelo
 xoba xo sinye se sengwe, mosinyetswa o swanetse, xo ba tiya,
 xore ka moswana ba se ke ba tsoxa ba bošletsa.
- Kxosi e bewa byang. Kxosi a e kxethiwe, o no belaxa
 a tsibya xore ke kxosi, setima-mollo ke yena a belaxaxo kxosi.
 34 Le xe kxosi e ka tseye basadi ba bantsi pele, fela mafelalong
 a tseye setima-mollo, ke yena yo moxolo xo bona. Le kxosi
 e ka leka ka maatla xore o nyaka xo fa boxosi ngwana wa
 mamoratiwa, ya banna ba setse ba lemoxile xore, morena o
 hlokometse ngwana wa mamoratiwa, ba leka ka maatla xore ba
 molaē, motho yowe a molaileng, xe ba ka ya dingakeng tsaya
 tsa motiya, batho ba tla leka xo mothabisa, xe ba hlalotse
 kxosi x xore ngwana wa xaxo, o bolaille ke mokete, xe a re,
 sepelang lo mitsa a tle mo, bakeng sa xore, ba mitse ba re,
 xo yena thaba ke moka a thaba a thsela noka ba moxomela,
 ba boela moraxo, ba re, morena motho yola o risiile, o thsetse
 noka ra moxomela, ke moka di fedile ka baka la xore motho
 a thsela noka xa ba sa morakisa. Mohlang kxosi e hwaxo, o
 swanetse xo boya. Mohumaxadi ke mmaxo kxosi, ka baka la xore
 35 o tserwe ka dikxomo tsa sethabe, ka xorialo ke mmaxo kxosi
 le sethabe. Barwa ba kxosi e ka ba ba bantsi, fela kxosi
 e e tee, ya a reng o bakisa boxosi, ba bolaya ka diatla, fela
 xe a ka thaba a ya naxeng e ngwe, ke moka marumu a tsene naxeng.

- 35 Ba re mokxomana xa thšaba o ile xo rapa mankōkō, xe a ka tla
a fanya ke/moka kxosi ke yēna, kxosi ela le yōna, e tla tšwa
ka sa mofuri, a leka xo rapa dira le yēna, xe a ka tla a mofenya
693 wa thšaba, xo fedisa ditaba e se mo yo mongwēa napa a yo dula
naxeng e ngwē, xoba xo bolaya yo mongwē. Kxosi le xe e ka ba ~~kyu~~
byang le byang, xoba ke setlašla, sefofu, sexole, tibala tšebe,
setaxwa xoba bolwetši, xa na taba kekxosi, rangwane wa xaxē,
o swanetše xo monela ditaba, dilo ka moka a e ya a mexa,
dingwē xoba wa tšeya xa xona molatō. Mo ditaba di yaxo tša
šita ke mo e le saxafi, a xafa le naxa, xo na le rangwane
36 wa xaxwē o swanetše xo dula setulong a fepe mohumaxadi wa
kxosi, xoba yēna mohumaxadi ka noši a dule setulong. Empa
mohlang a xopotše xo boya xae, ba swanetše xo motšwara xabotse.
Ngwana wa kxosi le xe e le yo moxolo, empa papaxē a sa phela
a ka se ke a dula setulong, le xe ekaba o tsene ke bolwetši
mang le mang, xoba a tšofetše ka maatla, o tla no dula setulong
ka moraxo, xa mo papaxē a hwile. Xe kxosi e hwile o swanetše
xo fetša ngwaxa, e tla re ka moraxo xa sellō, yaba xōna, ba
tsibisa batho ka moka xore ka tšatši le xore batho kam moka
ba kxobukane, xo beiwa kxosi e mphsa. Byale yo mongwē le yo
mongwē o tla le se a swanetše xo thabēla morena ka šona,
ba baxolo sethšabeng ba nthša dikxomo. Byale xe batho ba
37 kxobukane ke moka rangwane wa xaxwē, o šma ka maoto, o botša
xore, le tšebe xore mong wa lena o hwile, byale lehono re
swanetše xo tšeba xore kxosi ya lena ke yo, a motšwara ka
seatla, yo mongwē bana ba kxosi ba swanetše xo moswara ka
seatla, byale xe ba feletše, o xōma a šma xape a re, xa
xo na le yo a naxo le pelaelo a eme a bolele. Xa xo se na ya
šmaxo ke moka o šma xape a re, re swanetše xo ledišana ngwana
yo, ba re morena. Yaba dinamama ke dinamama mabyala ke mabyala
dimphō ke dimphō, dikxabišo tša papaxē o apeswa lona letšatši
lewe. Xo tloxa mowe ke/moka ke papaxo sethšaba, ke moka o
hlwa le bakxalabye, ba moruta melaō, ya xo tšwara sethšaba.
Papaxwē xe a hwile, xa ~~na~~ dumelšlwa xo bōna setopo, e no re
xe ba monthša ka ntlo, ba mitsa a tla a patlama molomong,
ke moka ba motaboša ka xodimo. Pele xa xore ba mee setulong
38 dingaka tše dikxolo di swanetše xo mmeya mmele, ba mohlabēla
dihlare ka mokxwa o ba ka kxonaxo ka ōna, xore motho a se ke
a moleka, ka xobane batho ba bangwē ba thšekxa, tšewe ba
modira mo a sa boneng ke motho. Xe kxosi e hwile morwa
wa xaxwē e sa le yo monyana, rangwane wa xaxwē o swanetše
xo moswarela, yowe kxosi a ilexo bēlēxa ka moraxo xwa bēlēxa
yēna, le xe barwa ba kxosi ba le xōna molaō, xa o dumela
xore, yo mongwēwa bōna a tšwarēle ngwana ka baka la xore a ka
tla a xanēla, a re le nna ke papa. Byale rangwane a ka se
a kxona xo xanēla, ka baka la xore ke ngwana a moxolo wa xaxwē.
Ba re ngwana monyane o se ke wa llēla boxosi, llēla xo tuma,

- 38 boxosi ke bya malapa a maxolo. Mohlang ngwana a baxo monna,
rangwene wa xaxwe, o swanetse xo bitisa banna xore ngwana
39 o xodile banna ba xa Mahlabe, byale ke mmeya setulong sa
xaxwe. Byale ke moka ba re, thobela, ke moka a dula
setulong, le yena ngwana o tla mohlókomsela kudu ka xobane
693 xa a ka a xana le setulo sa xaxwe. Moswaredi o bewa ke
sethsaba, a ka se ke a tlošwa, mo ba ka motlošaxo ka maatla ke
mo a xana le setulo, le xe a bona xore, ngwana o xodile, byaleka
ka xorialo, o swanetse xo rakiwa naxeng ka baka la xore, a ka
bolaya, ngwana a nyaka xo dula setulong xape. Moswaredi o na
le ditokelo tsa boxosi, tshle tse diraxo ke kxosi wa di
dira, xore xe ngwana a xodile a mofe tšona le xo kxona xo
motuta tšona. Koma wa tiya, menyanya ya koma wa dira, xo
bexa badimo wa dira, ka moka se sengwe le se sengwe.
Moswaredi o swanetse xo fepa ngwana ka mola, dijo le diapar.
40 Mohlang a mofa setulo, o mofa le dikxomo tse dingwe tse dingwe
tša sala le motswaredi.

- Lehu xoba tlošo ya kxosi. Kxosi xe e babya kudu mowe,
ba bonaxo xore a ka se ke a phela, ke moka ba tibela batho
ba bangwe xore ba se ke ba ya xo mona, xo dumeliswa mokxomana
yo moxolo le motseta yo moxolo fela, xo oka kxosi. Xo fihlela
a e-hwa, ke moka ba tsibise bakxomana ba motse xore mong wa
lena xa sa phela, fela taba ewe ke sephiri, xa ba botse motho
xo fihlela, beke e fela mmele wa xaxwe o bola, ke moka ba
tloše letlalo la ka ntle. Byale mowe ba thoma xo tsibisa
batho xore morena a sa phela. O iswa le bitleng nama e le
e khubedu, fela ba phutetse ka dikapar tse dingwe tsa
xaxwe. Ka letlalo le mehura ba yo fetola dihlare tša pula.
Kxosi a e fihlwi byale ka batho ka moka ba konaxo dieta noko,
41 yena ba modudisa xodimo xa sepona, ba hlabile kxomo le nku,
byale be tšeya mekxopa ya tšona, ba di beya pele xaxwe, le
mošwalašwati, ba e felatsetse pele xaxwe, mahlō a xaxwe
a lebella mo a tšwaxo. Ba moloka badimo xa ba xabo, felo
fewe ba molokaxo, xa xo nyake xo lebala, xo eleletsa mohlang
mahu a belaela. Kxomo le nku di lewa ke banna lebitleng
kartle le xo thsela letšwei, masapo a sala badimong dimpya
di sala di ija. Xo tlošwa xa kxosi boxosing, fela tlošo
ya xaxwe ke xo molaya xoba xo mo xafisa, byale ka Makxwapeng
kxosi ya xa Mahlabe, f o ile a dula boxosi ngwaxa ka o tee
e be e lek kxosi e šoró, pušong ya xaxwe o ile a bolaya banna
ba bararo, xore xa kxoro, e be e le batho ba lelxotla, ke bo
Maperekanye Masete, Mošošo Mašumu le Sebeu Mahlabe. Byale
banne ba xopola ba re, felo fa re a fela byale ba leka ka
maatla, xo nyaka dingaka ka sephiring xore, ba mpšwa ba
mofeferetse, awa ba ile ba mokxona o ile, a xafa, a sepela

42 le naxa a tsamaya a bina dikosa, xa bo Manabolo le Phalaborwa
 le xa Matsatsi, le xe letswalo ka moka maxosi a ka mono nga
 eno ba motseba. Dikosa tse a xoba a tsamaya a opela tse
 a di tsebyaxo xaxolo ke tse: o be a re, Makxwapeng a re,
 693 kōkōulane, a swere mapara a mabedi matsoxō ka moka, ka moka
 a thome xo tiyanya mapara a bina, ba murufa ka ditloo le
 maheya, xe a bona xore selemo se batametse a boe xae, a ba botse
 xore nthang peu bo seele, ke moka a xome a tloxe xape, selemo se
 sengwe le se sengweo be a boya xo nthasa peu. Dikanarō tsa
 xaxwe e be e le mekxopa ya diphōōlō, hlōxong e le diala.
 Kosa e ngwe ke dikaunye o sepela le tsela, dikaunye o sepela
 le tsela, mapara ona ke molaō a tianywa. Byale ka xo dira
 byale, ba beya mohumaxadi Marebolexore a busē, kxosi ya batho o i:
 43 ile a xafa, mafelelong a boya xae, yaba ke moka o tliša lehu,
 lexa xo le byale ba ile ba moloka byale ka xe ba boloka maxosi a
 mangwe.

Ditokelo se se amoxelaxo ke kxosi dithoto tsa xaxwe.
 Xo na le melaō ya dibexo le kxethō. Dibexo ke tsa mabyala
 le lehlakōri, le mekxopa ya tau lenkwe. Byalwa ke sebexo se
 senthsaxo ke mosadi yo mongwe le yo mongwe, ba rwala ba isa
 mosate, ba dibeya ka lapeng le lexolo la mosate, ke molaō wa
 xore motho yo mongwe le yo mongwe a nthse sebexo, xo seng
 byale ke molato, mohlomong ba no mohomolela, ya re mohla a ka
 na le molato le motho a re, mo a re o tlišō bexa ditaba ba re
 sepela o bexa kxosi, ewe, o ya xo efa dibexo, ke moka o na le
 molato e se e le mo a lefa ba kxone ba ekwa ditaba tsa xaxwe.
 Sena ke sebexo sa tsatsi le lengwe le le lengwe. Ke setse
 44 ke hlalusetse xore Masumu wa nwa dibexo tsa mabyala.
 Mahlakōri. Motho yo mongwe le yo mongwe ya hlabexo kxomo o
 isa lehlakōri mosate, ba bangwe ba tsena ka Masumu yaba yena
 a isaxo, wa hlōkaxo xo isa o molato.

Mokxopa wa tau, xe motho a ka bolaya tau, i isa mosate
 xobexa le mokxopa wa nkwe, banna ba bexolo xoba ba le kona,
 ba kxobukane ba xoba moxobō ba lebile mosate, ba yo beya.
 Kxosi e ba lumisa ka kxomo, kudu e lumisa moxale, kxomo
 kxomo ya hlabiwa ke moka ba nthasa letsōxō le lehlakōri di
 sala mosate, nama ka moka e apeywa kxorong ke moka banna
 ka moka ba ja. Kxosana e byale ka Masumu, xe ha ile ba bexa
 yena yaba o ha le kxomo, owa bahlabela, ke moka mokxopa wa ba
 wa xaxwe, yena o tlema pudi xo tsibisa morena tabae. Lekxethō
 ba nthasisa makerapa, xa tee mo ngwaxeng, ke pudi, xoba xe
 45 le karapa le ka fihla xae, pele xa mo lekxethō le sešu
 la nthasiswa, o swanetse xo dumediswa morena ka pudi, xore
 morena a tsebe xore o mona xae. Batsomi ka ngeng ya

45 diphōōfōlō tše dingwe ba no isa ka xo rata xa bona, e seng
 ka xore ke molaō. Ba re Phiri Mošata ba bexa se ya mošata
 xa se xallwe, ke ka mokxwa o okwaxo batho, ba re, tlala mošate
 693 xa e tsene xo tsēna lehu fēla. Ba ra ka baka la dibexo, le ~~dilwana~~
 dilwana, dilwana tše dingwē tše ba disaxo mošate. Banna
 ba balexo mo xaš, xa ba nthše lekxēthō, ka baka la xore ba
 nthša kxoši mešomc. Dilo tšewe ka moka dibexo le makxēthō
 di laola ke kxoši. Xe motho a etšwa kxole a lapile, ke
 yēna arexo, sepelang lo mofa byala, le bona ba fumane sebaka
 sa xo nwa le xe a be a sa bafe, ba re moyene tla ka xesu re jē
 ka wena. Modirō o ba direlaxo kxoši ke xolema thšemo le
 xo hlaxola, le xo axa kxoro le dintlo. Xe motho a ka no re
 a le mo xaš, a se ke a ya, o swanetše xo lefa, ka pudi.
 Xe ba axa dintlo xoba kxoro ba ja dijo tša kxoši, xo lema
 ba ja dijo tša bōna, mabyala ōna xe a le xōna ba fiwa ka
 mokxwa o a ka kxonaxo. Dipapatšc motho yo mongwē le yo mongwē,
 wa bapatša selō, se a naxo naso kxoši xa ex thibele.

Dikxomo tša kxoši. Kxoši dikxomo o di fumana ka xolifiša
 melato, ke moka mong wa moleto o nthša kxomo o tswalla kxoro.
 Tsela e ngwē ke xo fediša motho a re, o moruxile, ka xo rialo
 o molefiša kxomo xoba dikxomo tše pedi. Tsela e ngwē ke
 dikxomo tša xothopya. Byale ka ditsela tšewe o fumana kxomo
 tša kxoši e le tše dintši, xe di hlakana le tša baredi xōna xa
 re bolele. Lešaka o fumana le tletše, e le xore tše dingwē
 di fišitšwe mašakeng a mg mangwē. Dikxomo di axelwa ka tlase
 46 xa kxōrō. Mašemo a mošate. Ke temō e tee, mowe temong ewe,
 xa xo motho ya ka tsenaxo, a re tse mofaledi, le xona a
 fumana xore temō xa e sa le xōna, xōna kxoši e ka mosutella
 xore a thethe kraufsi le yēna. Byale 'ka Mašumu le Popela le
 Masete ba na le ditemō tša bōna. Batho o kwa ba re ela
 ke temō ya mošate xo ya xa Mašumu byale ka dikxoro, kxoro
 e ngwē le e ngwē e na le temō ya yōna kantle le bafaladi.
 Byale mašemo a mošate xo lema bana ba kxoši, kantle le
 moota ōna o lema ke sethšaba, le xo hlaxola le xo buna.
 Mosadi yo mongwē le yo mongwē wa mošate o swanetše xo šoma
 thšemo ya xaxwē, kantle le xo thuša ke motho, e se xe a dira
 byalwa xona batho bak ka tla ba mothuša ba tatella byala,
 byale owe ke mošomo wa mosadi e mongwē le e mongwē. Basadi
 ba mošate ba khutša xo hlaxola lebaka la mo xo bolla koma,
 47 xōna xo hlaxola ba le le xo buna. Ba hlokomedi ba mašemo
 ke bona basadi ka noši. Ba byala maheya, lotša, dinawa,
 marotse, dithaxaraxa le dintšwe. Ka moka dilo tše ba di bona
 ba di rwala ka dihloxo tša bōna ba diša xaš, mosadi yo mongwē
 le e mongwē o na le setiba sa xaxwē le sešexo sa xaxwē, di
 bolokwa ka xa tšona, fēla bahumaxadi (ke xore batho ba banexo

47 le mabêlê a mantši) bona a mangwê ba rekisa, fela mmawwê
 kxosi yêna le xe a ka budusa mabele a mantši, a a rekisi,
 baeti le batho ba ba tliile kxorong ba tla thusa ke ôna,
 693 empa basadi ba kxosi ka moka ba tliša dijô kxorong.

Se se nthšiwaxo ke kxosi. Dijô le lehumb la kxosi.
 Dijô tša kxosi di lewa ke batho kxorong, byale tše byalô ka
 mabyala, di mothusa kudu xe batho ba tliilo dira mošomo wa
 xaxwê, le dipepadding, tše byale ke lepeša, le dikoma o rufa
 ka byôna. Le nedirong e mengwê e byale ka mahu, dilô tšena ka
 48 moka o dira tša ka malapeng a xaxwê. Laruš, dikxomo, matlalô,
 mafofa, dikxabiso. Dikxomo mohlantšane a nyaka nama ya kxomo,
 wa e hlaba, e hlaba ke mokxomana, byale xe e wele fase, ba
 beka xore, e wele, a re, tswing, xe ba feditše xo tswiya, ba
 bošla ba beka xape, a re, e puleng, xe ba feditše xo pula,
 ba beka xape, a re, e phakolanyeng, byale xe ba feditše, ba re
 e fedile, xe a rata xo ya xo e bôna, o a ya mohlomong a re,
 e ruleleng ka lapeng la mmawwê lena, ke moka ba dira byale.
 Masete yêna o šetše a sexile dinam a tše dilewaxo ke kxosi wa
 di apeya, a lete mutši. Byale morena o tšeya setho se sengwê
 a ripaxenyetša batswii, e e salaxo, o a bêla basadi ba xaxwê,
 le basadi ba bo morwa xaxwê. Tsela e ngwê, xe ba bini ba
 koša ba bina, o ba hlabela kxomo, mowe xodimo xa kxomo ewe,
 o bešlwa ke lehlakôri la letšoxo, nama ka moka e apeywa
 kxorong, ba nthša mabêlê ba fa dikxarebe tša šila maxôbe. Xe

49 dijo ka moka di lukile, ba yo di ja ka lapeng la mohumaxadi.
 Ka lona tšatši lewe ba jaxo kxomo ke moka koša e fedile ba
 ba ikêla maxaê. Xe koma e alôxa byalo ka bodikana, kxosi
 o ba hlabêla kxomo ya xo ba hlatšiša dipêba, le bale xe ba
 bina malope ba hlabêlwa kxomo le bôna o ba hlatšiša dipêba,
 dinam a ka moka di apeywa kxorong, empa ba di ja ka lapeng
 la mmawwê bôna. Badimo xe ba belaela, kxomo e ntso ya
 xapiwa ba ya bahlaba badimong, ba phasa xore badimo ba
 robale, byale ka moraxo ba beša nama ka moka, xe balle
 e ba šitile, ba išiya badimo e tše ja ke dimpya. Yo mongwê le
 e yo mongwê o xokelwa setsiba sa yôna ka letšoxong la mphapa, xa
 se kxaolwe šona se tla kxaoxa ka noši. Tsela e ngwê xape,
 ba hlaba kxomo koba kxomo tše pedi xoba tše tharo, xe banna ba
 etšwa marumung, ba xalefišwa. Kxomo ya melato, xe ba hlabile
 50 kxomo ya melato, molifiwa le kxosi ba thsathšathana yo mongwê
 le e mongwê a feta le mphapa, hloxo le dikxwatla ke tša banna,
 ba di apeya kxorong ba di ja xôna. Byale molifiwa o fa batho
 ba a tšwaxo le bôna dikôbêla(diswarendi) byale a fa sebaka
 sa xaxwê letšôxô. Kxosi le yêna o fa batho ditwareledi tša
 bôna, fêla motho yo a hiabileng kxomo o tloxa le nama e ntši,

50 ya motho ke moanarumu, ya bobedi sekobela. Moanarumu, ke lela
le ba rexo ke lokwa mantši, byale mohlabi wa kxomo nama e ngwe
le e ngwe o ripa a fakela kantse, xo fihlela le tlaala le mala
693 le ona wa fakela.

Mabéle a kxoši, xe tlala, e le e kxolo o swanetše xo abela
basadi ba xaxwe, wa ba abela, empa e seng ka xo lekana le
basadi ba xaxwe. Xe basadi ba xaxwe a ba abela lesaka, bawe
o ba fa ka seroto . Dikxomo tša kxoši mabapi le xo difiša.
51 Kxoši le balaodi bya yona. Kxoši e nale maatla a xo beya melaō
mo sethšabeng, fela molaō o mongwe le o mongwe o swanetše xo
bolela le lelxotla pele, xe ba dumela byale, ba kxone ba bitša
pitšo, xo tsibiša sethšaba. Xe sethšaba se leka xore molaō
owe o buima, lelxotla le la la xo rera le kxoši pele, le leka
ka maatla, xo hlalošetša sethšaba, xore se dumele, byale xe
beng ba naxa ba dumela ke moka, balaudi bona ba ka se sa
bolela, ba re, thobela. E le xore le xe ba ka xana ~~ka~~ bona
ba lelxotla, xe a rata xore molaō o be xona, ka maatla a
xaxwe o no dira, ba re, xo lukile kxoši xa e bolele maaka,
le xona xo nyatša kxoši ke xo tloxa, ba u dumela dipelo tša
bona di se kxotše. Se sengwe le sengwe se se direxaxo, ba
swanetše xo tsibiša byale ka xe, motho a babya ke malōpō
ba tsibiša xore, morena re kxopela xo tiya meropa, re alafa
motho. Ke moka a ba dumelle, xoba lepeša le menyanya e
52 mongwe ya mabyala. Ba hloka xo dira byale kxoši e na le maatla
a xo ba fediša, xorek ke bomang bawe ba letšexo ba tiya meropa
mo naxeng ya ka, bōšexo ke moka, le xo kxomela xa ka kxomela,
ka xopola xore mohlomong ekaba ke manaba. Mong wa motse o we
ba letšexo ba tiya meropa o na le molato, kxoši o mo patediša
kxomo xoba dipudi ka mo yona a rataxo ka xona. Empa kxoši
e šitwa xo šimolamorērō o o rerilwexo ke sethšaba ka moka,
ka xobane xe a ka lwanthša ona, ~~ke~~ e tla ke xore kxoši a
nyake batho, ba ka thšaba ba ya naxeng tse dingwe.

Kxoši e le moahlodi. Kxoši ke ditšebe ditaba di ahlolwa
ke lelxotla, byale xe lelxotla le bona xore mokete o na le
molato, byale ba bexa morena xore banna ba bona morwa mokete
molato, ka baka le, le le, ke moka kxoši a re sepelang le motše a
nthše bōkete, a lefe motho yowe. Empa le yona kxoši ka noši
o ba xona kxorong, ka baka la xore, banna ba bangwe ~~ba~~ bakeng
53 sa xore ba ahlole molato ka molaō, ba rakisa mehufa, le xo
nyatše motho, ke xoba e ka no re taba ya xaxo e lukile, ba e
šinya. Xo na le melato e mexolo, e byale ka ya xo bolaya motho,
ya so hladiša le xo pyetle motho hlōxō ka molamo, melato e ke e
mexolo, byale mong wa molato o leka ke maatla xore a e xo
morena a yo nthša seatla-kobong, e le xore ka xo rialo a
dirēla, xore morena a mo šmelle molato, o dirēla xore morena a
mu lifiše ka bonyanyane, byale ka xe molato o lebane xo nthša

53 dikxomo tše nne a mo nthšise tše pedi, byale batho ba thome
 xo makala, yaba xa xo ra molato ditaba di fedile. Xe motho
 693 a isa seatla-kobong, o tsena ka mokxomana, yaba yēna yo a
 yaxo a bolēla le kxosi. Empa taba e ke sephiri xa xo nyake
 xore e tsibye, le yēna mong wa seatla-kobong, le xe kxosi
 e ka no mulifisa ka tefo, e e ka xodimo a ka se ke a bolēla
 54 selo, ke khuta marama o hwa nayo. Monna ba re ke Ngwanokotle
 Mokhabela le Rakxotadi Moyene, ba baka thšemo. Byale Mokhabela
 o ile a tšeya ditaba tšaya kxorong, byale kxoro ya bitša
 Moyene. Lekxotla la re, Moyene xa u bitšwe ke rena, o bitša
 ke Mokhabela, byale Mokhabela motho yola o monyakaxo so.
 Byale Mokhabela a thoma xo bolēla a re, ke fapana le Moyene ka
 thšemo, Moyene o limile marupi a ka, byale xe ke motša xore
 a tloxele wa xana, morena ke šma fa. Ba re Moyene šidiwe
 ditaba, a šma ka maoto a re, nna xa ke leme thšemo ya Mokhabela
 ke lema ka mafuri a motse wa ka, le setša sewe a se bolēlaxo xa
 se sa xaxwē ke sa Maferefere Raxanya o be a dutši le ngwanabo
 Mokhabela, a dula fase. Byale dihlatse tša Rakxobadi tša
 bolēla byale ka yēna. Mokhabela xa na dihlatse. Byale lekxotla
 la re, Mokhabela molato o ahlola ke dihlatse, byale ka xo rialo,
 55 o bixile maaka, o swanetše xo tloxela thšemo e lengwē ke
 Moyene, bōna e bile e kxaufsi le motse wa xaxwē, le xe dikxomo
 le dikxoxo le dikolobe di ija, xa xo na molato ka baka la
 xore ke diruiwa tša xaxwē, monna yo mongwē le yo mongwē o
 swanetše xo lema kxaufsi le xaxwē. Byale kxosi ya re,
 Mokhabela a nthše pudi ya lekxotla, ke xore xo tswalla kxōrō,
 o ile a nthša yaba ke moka molato o fedile. Byale ngwaxa
 o mongwē le o mongwē mokhabela o fela a tsoša taba e, xo
 fihlela mo kxosi e baxo ya re, xa ke sa nyaka xo xobōna mo kxorong
 kxorong mabapi le taba ya thšemo, yaba xōna Mokhabela a dula fase.
 Ditaba tša boloi, ke ditaba tše dinyaretšaxo ke dingaka.
 Byale kxosi e di hlōkōmela kudu, ka baka la xore, xe motho
 a ile a tiya ke mokōme, xe a boya kxorong a dumela xore ke
 lōile, wa bolaiwa, mohlomong xe ba ile ba nthša seatla-kobong
 56 ba mo nthšisa dikxomo tše lekanaxo hloxo ya motho, ke lesome
 la dikxomo le kxomo tše pedi, dikxomo tše pedi di šala
 kxorong, mamundi o xapa lesome. Byale kowa xodimo xa kxomo
 tšela pedi, o tšeya kxomo ka e tee, engwē ke manganga-hlaa
 a banna, ya bolaiwa, mowe kxomo ewe kxosi e tšeya letšoxo
 le lehlakori, nama ka moka banna ba ripaxana ka yona ba yo
 apaya malapeng a bōna, hlōxō le dikxwatla tšona di apaya
 apaiwa kxorong, ba di ja xōna.

Kxosi le bolaudi bya dira. Mabapi le dira, kxosi o
 laēla molitši wa phalafala, xore a letše batho ka moka ba
 kxobukanema mosate, byale xe ba kxobukanem a re, xo bōna,
 xo na le ntwā bokete bya xore byale, sepelang lo dira
 mefaxo ka tšatši la xo re le ya sepela. Byale le yēna o šala

- 56 a lukisa tsa xo foka marumô, letsatsi lewe le beilwexo, yo mongwê le yo mongwê, o tswa a swere lerumô le kôtse.
- 57 ba di kxobukanya kxorong, byale kxadi e kxolo ya mosate e foke marumu ka mphokô, byale a bitse bakxomana a dule le bôna maforong a ba foke ku bôna balaudi ba dira, byale xe a feditse
- 693 xo dira byale, a boele a ka xae, a botse kxosi xore, ke feditse, a re, sepela o ba nthâ. Kxadi e fihle e ême pele xa dira e re, le sepele ka dipelo tsa lena ka moka, badimo ba lefe maatla le ~~fx~~ fenyê ntweng ewe leyaxo xo yôna, a re mokxosi tupuwa baeta pele, xe ba setse ba le kxolenyana le motse a ba xomêla. Xe ba e-ya xo fenyiwa ntweng ba tla bôna se ka tseleng. Byale ka ntwâ ya metsi-mahlatsi, ba ile xe ba letseleng ba bone hware e phekaxane tseleng byale, bakxomana ba bangwê ba re a re xomeng, ba tla ya ba re hlola, ba bangwê ba xana, awa ba sepela xo fihla ba yo hlakana le dira, matla xosa, xe letsatsi le hlaba yaba lexone le swere ~~m~~ mollô, ba xesu ba ile
- 58 ba finyewa, sethsaba se sengata se ile sa fêla. Masaledi ba boya xae. Kxosi e sala xae, balaudi bôna ke bona bawe ba diraxo meano, a xo nlabana, ba dira dihlopha-hlopha ka meroto (mephatho).

Kxosi e le molpa badimo le moreku: Pula kxosi e nesa pula ka dihlaire, empa le xe a dira xore pula e ne, wa kxopela xo badimo xore ba mo thuse pula e ne. Xe motho a ile xo loba o kwa a re, a retse re tlo bôna e no ba dilô tsewe xa di tsebe ke motho di tseba ke Modimo. Pele xa mo bakxw thoma xo lema, kxosi e tiba difate ka dihlaire, xore phefo le sefenefene le tsie, sefako le sexongwane, ba di hupa xore di sekx ke tsa tsena naxeng ka baka la xofe di sinyâ mabelê. Ka mokxwa o le xo nesa pula, mabele e ba a mabotse, le punô, ya ôna le byere xa ba be

59 xôna. Byere ke mabelê a o reng, xe olle ôna, ditho tsa xaxo tsa mmele tsa sepha wa nyaka xo robala fêla, le~~fx~~ byale bya ôna xe batho ba nwele byôna, wa nwa dixô tse pedi ke moka wa kxomêla yo mongwê le yo mongwê o tla fumana a robotse. Motho yo mongwê o alafa peu ya xaxwê, kxosi le yêna o alafa ya motse wa xaxwê. Xe dilo tsena ke setseeng ke di boletse, di ka hlaxa le ~~m~~ômêlêlô kxosi o leka ka maatla, xo rapela badimo le ka~~m~~ dihlaire, xore sethsaba se pholoxê, ngaka e ngwê le e ngwê e leka xore e thuse kxosi ka dihlaire kantle le teboxo, ka baka la xore ke taba ya sethsaba.

END 963